

סימן טז.

בענין תפילה פרטית בקול רם

שמואל א' (א' י"ג): "וחנה היא מדברת על לבה, רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע", ובמסכת ברכות (ל"א א'): "יכול ישמיע קולו בתפלתו כבר מפורש על חנה שנאמר וקולה לא ישמע, וכו', אמר רב המנונא כמה הלכתא גברותא איכא למשמע מהני קראי דחנה, וחנה היא מדברת על לבה מכאן למתפלל צריך שיכוין לבו, רק שפתיה נעות מכאן למתפלל שיחתוך בשפתיו, וקולה לא ישמע מכאן שאסור להגביה קולו בתפלתו" וכו', ובתלמוד ירושלמי ברכות (פ"ד ה"א דכ"ט ע"ב): "יכול יהא מגביה קולו ומתפלל פירש בחנה, וחנה היא מדברת על לבה, יכול יהא מהרהר בלב תלמוד לומר רק שפתיה נעות, ^{אוצר החכמה} הא כיצד מרחיש בשפתותיו. אמר רבי יוסי בר חנינא מן הפסוק הזה את למד ד' דברים וחנה היא מדברת על לבה מכאן שהתפילה צריכה כוונה, רק שפתיה נעות מכאן שהוא צריך להרחיש בשפתותיו, וקולה לא ישמע מכאן שלא יגביה אדם את קולו ויתפלל עיין שם.

וראיתי לגאון עוזינו הרב חיד"א ז"ל בספרו פתח עינים ברכות שם שכה כתב: "קשה אטו עלי גדול ליהודים ותורה יבקשו מפיו, לא ידע שאסור להגביה קולו בתפילה, ואפשר שסבר עלי דדוקא בתפילה קבועה ערב ובוקר וצהרים דזמן תפילה לכל הוא אז אסור להגביה קולו, אבל כשמתפלל על דבר פרטי שלו שלא בזמן תפילה הקבועה, שרי להגביה קולו ומשום הכי חשבה עלי לשכורה, וזהו שדקדק רב המנונא ואמר מכאן שאסור להגביה קולו בתפילתו דייקא, כלומר אף בתפילתו הפרטית שלו אסור להגביה קולו ודוק" עד כאן לשון צדיק ז"ל.

ובספרו מחזיק ברכה או"ח (סימן ק"א אות ב') כתב הגאון חיד"א ז"ל: "משמע דהני הלכתא גברותא דשמעין מקראי דחנה נהיגי נמי אם האדם עומד להתפלל על צרתו שלא בשעת תפילה, דמשמע לכאורה דחנה התפללה תפילה פרטית על צרת נפשה שלא היו לה בנים, והכי דייק רב המנונא ואמר מכאן שאסור להגביה קולו בתפילתו דייקא, כלומר אף בתפילתו הפרטית שלו שלא בעונת תפילת שמונה עשרה אסור להגביה קולו", ובספרו קשר גודל (סימן י"ב אות ג') כתב הגאון חיד"א ז"ל: "אפשר דאפילו למתפלל על צרה פרטית שלו לא ישמיע קולו בתפילתו אפילו לאזניו, וזהו שאמרו דלא לשתמע קליה בצלותיה" עיין שם. (ו)

(ו). ויש לדקדק בלשון הגאון חיד"א ז"ל שכאן כתב אפשר דאפילו וכו', ולשון זה מעיד שכמסתפק

[אוצר החכמה]

[אוצר החכמה]

[1234567]

ועם שאני איני כדאי כלל וכלל, מכל מקום לענ"ד נראה דאינו מוכרח לומר שאף בתפילה פרטית לא יגביה קולו, ולא מבעיא דלפי מה שכתב רבינו השל"ה ז"ל בספרו (מסכת ראש השנה, עמוד הדין בהגהה): "וקצת יש הוכחה מעובדא דעלי וחנה שיש להתפלל [בראש השנה] בהשמעת קול, דכתיב בשמואל א' (א' י"ד) ויחשבה עלי לשכורה, והעולם מקשים ממה נפשך או עלי או חנה עשו שלא כדין, אם עלי עשה כדין אזי חנה עשתה שלא כדין, ואם חנה עשתה כדין שלא הרימה קולה, אם כן עלי שלא כדין עשה שנגע בכבודה, ומתרצים שמעשה זה היה בראש השנה וכמו שאמרו חז"ל [ראש השנה י"א א'] חנה נפקדה בראש השנה, ועלי היה סבור שהיא מתפללת תפילת ראש השנה על כן גער בה על שלא השמיעה קולה, כי בראש השנה ויום הכפורים משמיעים קול בתפילה, אבל באמת חנה לא היתה מתפללת אז תפילת ראש השנה רק התפללה על צרכיה שיהיו לה ילדים, ובתפילה זו לא שייך שתשמיע קולה, כי אין הדברים נאמרים להשמיע קול בתפלת ראש השנה ויום הכפורים רק בתפילה המסורה לרבים דבקיאי בהו ולא מטעי אהרדי, ונמצא שצדקו שניהם, ומתירוף זה מוכח דטוב להשמיע קול בתפילת ראש השנה ויום הכפורים". ולפי דבריו אזי אין הראיה שהביא הגאון חיד"א מעובדא דחנה ועלי מוכרחת, וכמו שיראה הרואה, מיהו כבר נתבאר בחיבורי כרם יעקב (סימן ט"ו אות כ"ב וסימן י"ח דרכ"ג ע"א) שיש הרבה לעמוד על דברי רבינו השל"ה ז"ל, ובחיבורי עטרת משה (קונטרס ותתפלל חנה) ביארנו הדברים היטב בס"ד, השי"ת ברוב חסדיו ורחמיו יזכני בקרוב להוציאו לאורה עם שאר חידו"ת אמן.

אלא גם לפי מה שפירש לנו רש"י ז"ל בשמואל א' (א' י"ג) אין ראיה לכאורה, שהרי כך פירש רש"י ז"ל: "ויחשבה עלי לשכורה, שלא היו רגילים להתפלל בלחש". הרי לנו מפורש שקודם חנה היה מנהג ישראל להתפלל בקול רם, וכן כתב להדיא הגאון מלבי"ם שם, עד שבאה חנה הנביאה ויסדה שיתפללו בלחש, וכדאמר במפורש רב המנונא בברכות (שם) כמה הלכתא גברותא איכא למשמע מהני קראי דחנה, וכו', יכול ישמיע קולו בתפילתו, כבר מפורש על ידי חנה וקולה לא ישמע, דהיינו שממנה למדנו הלכה זו, עיין היטב בסוגיא שם, ולפי זה אכן עלי לא היה יודע שאסור להגביה קולו בתפילתו ולפיכך חשב שחנה שכורה ודוק.

אמר לדבריו ולא ברירא ליה מילתא וכדכתב הגאון חיד"א ז"ל גופיה בספרו ברכי יוסף יו"ד (ר"ס רמ"ה), וכך באמת הסכמת רוב ככל הפוסקים שלשון אפשר לשון ספק היא וכדכתיבנא מפי סופרים וספרים, בחיבורי ברית יעקב (דף קס"ו, ודף שי"א), ועיין בכל אשר ציינתי בזה בברית יעקב שם, ובחיבורי יחי יוסף (ד"כ ע"א, ודר"ח רע"ב), ובחיבורי כנסת חיים (דף פ"א), ובחיבורי ברכת יעקב (דף ט', ודף קל"ה), ובחיבורי ברכי נפשי ח"א (דף צ"ה) ובחיבורי אור משה (דף ר"ג), ועיין ט"ז יו"ד (סימן קס"א סק"א), ושו"ת שואל ונשאל ח"ה (יו"ד סימן ס"ג דק"א ע"ב) ושם ח"ז (יו"ד ס"ס מ"ב) ואכמ"ל.

ונראה דעל פי דברינו כאן אתא שפיר מה שהעיר הגאון מבי"ט ז"ל בספרו בית אלהים (שער התפילה ספ"ו): "ומצאנו בכמה מקומות ענין תפילה בלשון צעקה שהוא הרמת קול כמו שמצאנו למשה ויצעק משה אל ה' על דבר הצפרדעים, וכן ויצעק משה אל ה' לאמר אל נא רפא נא לה, וכן בישראל מצינו ויצעקו בני ישראל אל ה', ונצעק אל ה', ובספר שופטים ויצעקו בני ישראל אל ה'" ולהאמור אתי שפיר, שאז לפני חנה אכן נהגו להתפלל בהרמת קול ועיין לקמן.

ותו ראיתי בזהר הקדוש ח"א (דקל"ב סע"א) דאיתא הכי: "שמעה תפילתי ה' דא צלותא דבלחש, ושועתי האזינה דא צלותא דארים בר נש קליה בעקתיה, כמו דאת אמר ותעל שועתם אל האלהים, ומהו שועתם אלא דבצלותיה ארים קליה וזקיף עינוי לעילא כמה דאת אמר ושוע אל ההר" ע"ש. הרי לנו מפורש בזהר הקדוש שעם שסבירא ליה בכמה דוכתין שאסור לאדם להתפלל בקול ואפילו להשמיע לאזניו שלו נמי אסר הזהר וכדכתב הגאון חיד"א ז"ל בחיבורי קדשו בדוכתין סגי אין עיין בספרו ברכי יוסף (סימן ק"א אות ב'), ובספרו מחזיק ברכה (סימן קמ"א אות ב'), וסימן תקפ"ב אות ז' וסימן תרצ"ב), ובספרו פתח עינים ברכות (ט"ו א'), ובספרו קשר גודל (סימן י"ב אות ב'), ובספרו מורה באצבע (סימן ג' אות פ"א), ועיין לקמן בסימן הבא, ע"ש, והכי נמי מתבאר בזהר כאן, ועם כל זה אמר להדיא דצלותא דארים בר נש קליה בעקתיה, ומתבאר להדיא שבתפילה פרטית לא אסרו להרים קולו ודוק. [ועם הדברים האמורים דלשון שועה היינו צלותא דארים קליה, יובן נוסח התפילה "זועכים אף בלחשם, חמה עצרו בשועם", דשתי בחינות נזכרו, תפילה בלחש ותפילה בקול, ודוק היטב].

ותלי"ת מצאתי שכבר קדמני מו"ז הגאון ז"ל בספר הבהיר כף החיים (סימן ק"א אות יו"ד) שאחר שהביא דברות הגאון חיד"א ז"ל דלעיל, העיר מדברי הזהר שהבאתי, וציין נמי לזהר ח"ב (ד"כ ע"א) ע"ש. ובזה יבואו על נכון קראי טובא כההיא דתהלים (ג' ה') "קולי אל ה' אקרא", ובתרגום: "קלי קדם ה' אצלי" וכו', וכן שם (ע"ז ב'): "קולי אל אלהים ואצעקה, קולי אל אלהים והאזין אלי", ועיין מצודת דוד שם, וכן שם (קמ"ב א' ב'): "משכיל לדוד בהיותו במערה תפילה, קולי אל ה' אזעק קולי אל ה' אתחנן" ובתרגום שם: "קולי קדם ה' אצלי", ועוד. ולפי דברי גאון עוזינו החיד"א ז"ל שאף בתפילה פרטית נאסרה הרמת קול איך נפרש ונפרנס להנהו קראי ודכוותיהו וי"ל.

וחפשתי ועוד מצאתי שהגאון רבי יצחק פאלאג'י ז"ל עמד בזה על דברות הגאון חיד"א ז"ל והביא שמהזהר הנ"ל מתבאר דלא כדברי הגאון חיד"א ז"ל, וציין נמי לדברי הגאון מבי"ט ז"ל בספר בית אלהים (שער התפילה פרק ו') שכתב: "הגם שעיקר התפילה היא הכוונה, עם כל זה אינה נשלמת אלא בדבור, אבל צריך שתהיה בלחש וכמו שלמדו (בברכות ל"א סע"א) מקראי דחנה דכתיב וקולה לא ישמע

מכאן למתפלל שלא ישמיע קולו בתפילתו וכו', אלא שיקשה לזה ממה שמצינו בכמה מקומות ענין תפילה בלשון צעקה שהוא הרמת קול, ונוכל לומר בתירוץ זה כי התפילות הסדורות בכל יום שלא בעת צרה הוא שאין ראוי לאומרם בקול כיון שהוא יכול לכוין בלחש, אבל התפילות שמתפללים בעת הצרה והצער אי אפשר שיתפלל אותם האדם בנחת מצד צערו ולכן הוא צועק בקול רם, וכו', וכן כל זעקה וצעקה שבספר תהלים הוא בעת צרה, כי אין לב האדם פנוי לכוין בתפילה אם לא בקול רם במרירות נפשו, והרי הוא כמי שאינו יכול לכוין בלחש שמתפלל בקול רם בינו לבין עצמו, וכמו שכתב כל זה בספרו יפה ללב ח"ב (קונטרס אחרון סימן ק"א אות ה' דצ"ה ע"א), וח"ג (סימן ק"א אות ה' ד"ג ע"ד), עיין בכל דבריו ורמיזותיו ודוק, והרי זה כדכתיבנא בס"ד.

והגאון חיד"א ז"ל שלא כתב כן, הוא משום שכבר נתברר אצלי שהוא ז"ל לא שמיע ליה כלומר לא סבירא ליה לחלק בין תפילת העמידה שתקנוה לנו אנשי כנסת הגדולה לבין תפילה פרטית שאדם מתפלל בעת צרתו, וסבירא ליה דכולהו בחדא מחתא מחתינהו, ובין הא ובין הא דין אחד להם, וכל הנוהג בתפילת העמידה נוהג בתפילה פרטית וכמו שיראה הרואה ממאי דכתיבנא בחיבורי עטרת משה (קונטרס ותתפלל חנה בכמה מקומות שם) ע"ש, ולפיכך כתב הגאון חיד"א ז"ל שאף בתפילה פרטית לא יגביה קולו ודוק.

אלא שיש להבין דאחר שביארנו מפי סופרים וספרים דגדרי תפילה פרטית בעת צרה חלוקים מגדרי תפילת העמידה היומית, ובתפילה פרטית אכן יש רשות להתפלל בקול רם וכנ"ל, אם כן איך למדו חז"ל מקראי דחנה שאין להרים קולו בתפילתו, והרי בתפילה פרטית מותר, ושמעית מינה לכאורה כדברות הגאון חיד"א ז"ל דלא שנא תפילת העמידה לא שנא תפילה פרטית אין לאומרה אלא בלחש ודוק.

מיהו יש ליישב כיון שבזמן חנה היתה תפילה הפרטית דאז כתפילת העמידה דדין וכמתבאר בדברי הרמב"ם ז"ל הלכות תפילה (רפ"א) עש"ה, ואף בציבור לא היו מתפללין אז עיין בחיבורי ויחי יעקב (סימן ה' דף י"ח), ובספר בארות יצחק ח"ב, לכן שקולים נינהו ואיכא למילף לתפילה דעמידה דידן מתפילה פרטית דידהו ודוק. וזה דחנה עצמה התפללה בלחש ולא בקול רם כנהוג אז, יש לומר הואיל ובתפילתה הטיחה דברים כלפי מעלה כאומרם ז"ל בברכות (ל"ב סע"ב) לאו אורח ארעא למרמי קליה כי היכי דישמעון אחריני ודוק].

על כל פנים הרי לנו מבואר בספר הזהר הקדוש עצמו שתפילה פרטית שאני ואין קפידא לאומרה דוקא בלחש שלא ישמעו אזניו, וכן כתבו הגאון מבי"ט ודעימיה ז"ל וכמשנ"ת, וכמדומה כן נהוג עלמא פוק חזי, והנלע"ד כתבתי בס"ד.